

Svenstorps kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

ANNA LINDQVIST – 2020-03-03

Svenstorps kyrka

Skivarps församling och pastorat, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads och Färs kontrakt, Lunds stift

Skurup Svenstorp 11:1, Svenstorps socken, Skurups kommun, Skåne län

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Svenstorps socken bildades 1542 genom utbrytning ur Saritslövs socken, som därefter uppgick i Skurups socken. Bynamnet *Swenstorp* omnämns första gången i skriftliga källor 1364 och förekomsten av runstenar på platsen indikerar en lång kontinuitet. Svenstorps kyrka är belägen i Svenstorps by, som före enskiftet bestod av ett flertal gårdar och gatuhus, som lär ha tillhört Svenstorps gods. Tullstorp blev tidigt moderförsamling och kyrkbyn utvecklades aldrig till ett större sockencentrum.

Socken ingår naturgeografiskt i det område som tillhör Södra Skånes slättbygder. Kyrkan är belägen i ett småkuperat odlingslandskap vid vägen mellan Skurup och Västra Vemmenhög, strax sydväst om Skurups samhälle. Kyrkan är högt placerad söder om Näsbyholmssjön, som under 1800-talet utdikades, men som nu åter delvis är återskapad. Idag ligger endast en större gård kvar i byn, direkt söder om kyrkan. Nordost om landsvägen ligger Svenstorpsgården.

*Flygbild över Svenstorps kyrkomiljö, tagen från sydöst, med Näsbyholmssjön i bakgrunden.
Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.*

Kyrkobyggnaden

Kyrkans tidiga byggnadshistoria är oklar. Det mest sannolika är att det uppfördes en helt ny kyrka i Svenstorps by 1542 i samband med sockenbildningen. Vid en omputsning av kyrkan 1986 framkom dock återanvända medeltida byggnadsdelar, bland annat delar av en romansk, rundbågig portal. En murverksdokumentation utfördes av Carl-Axel Mildner, Landsantikvarien i Lund och han noterade sekundärt inmurade kalkstenar med rundstav i långhusets södra fasad, en under takets rundbågefris och en vid västra fönstret. Den minsta av rundstavarna är välvd, och den tolkar han som att den har ingått i portalens övre del som varit försedd med rundbåge. Några enstaka tegelstenar av medeltida format har återanvänts och placerats vid fönsterpartierna. Huruvida de tillhört en äldre romansk kyrka på platsen eller om de kommer från någon annan medeltida kyrka är oklart. En hypotes är att det fanns en medeltida gårdskyrka på platsen, uppförd av godsherren till Svenstorps gods, som ombyggdes och blev sockenkyrka. En annan tänkbar teori är att delarna kommer från Saritslövs rivna kyrka. Vid arkeologiska undersökningar av kyrkplatsen vid Saritslöv daterades dock kyrkan till 1200-tal och det kunde konstateras att den hade haft en sekundär användning efter 1540-talet. Det krävs mer forskning för att utreda Svenstorps kyrkas äldsta historia.

Före den omfattande ombyggnad av Svenstorps kyrka år 1854 bestod den av det nuvarande tornet, som uppfördes på 1540-talet, och ett nu rivet långhus och kor samt ett vapenhus vid sydportalen. Från långhusvinden är spåren efter det rivna långhuset synliga på tornets östra sida. Det har haft ett brant takfall och varit förskjutet mot norr. Tornets synliga delar har varit vitkalkade. Enligt uppgifter i fornminnesregistret ska det finnas runstenar i kyrkans grundläggning och i tornet. Vid nedrivning av den gamla kyrkan ska två runstenar ha påträffats. Den ena ska ha sprängts och inlagts i grunden till den nuvarande kyrkan. Den andra murades in hel i tornmuren, vilken därefter överrappades.

Svenstorps kyrkas interiör mot öster. Foto: Erik Andrén, 1929. Bilden är hämtad från Riksantikvarieämbetets bild databas Kulturmiljöbild.

Svenstorps kyrka fick sitt nuvarande utseende i samband med en omfattande ny- och ombyggnation 1854, då ett nytt långhus uppfördes intill det senmedeltida tornet. Ritningarna var utförda av bygg- och murmästaren Magnus Cederholm från Hunneberga. Cederholm (d. 1854), var enligt konsthistorikern Bo Grandien, en av de murmästare som Brunius personligen lärt upp i Lund. ”Cederholm ritade själv kyrkor i mästarens efterföljd.” Carl Georg Brunius (1792–1869) var professor i grekiska vid Lunds universitet och även medeltidsspecialist. Han engagerade sig i ett flertal restaureringar av medeltida byggnader och kom att bli en av tidens främsta förespråkare för en medeltidsromantik. År 1860 färdigställdes orgelläktaren efter ritningar av arkitekt Ludvig Hawerman med uppgång via en trappa i tornets östra murverk.

På 1890-talet, troligen 1893, gjordes en del förändringar i kyrkorummet. Golvet försågs med de då så populära Viktoriaplattorna, sannolikt nygjordes skranket till sakristian vid samma tillfälle och inredningen målades i en ekådring. Sannolikt tillkom även väggarnas dekormålning.

År 1936 fick interiören en ny färgsättning i gröna kulörer i enlighet med handlingar upprättade av domkyrkoarkitekt Eiler Graebe. Interiören hade då i stort sett bibehållit sitt utförande med ekådrad inredning. Kyrkoherden beskriver kyrkan inför renoveringen 1935 ”Väggarna har tecnade stenar, försök till marmorimit. samt blått och stjärnor i taket.” Graebe föreslår bland annat borttagande av sakristieskranket. ”Altarskärmen in till sakristian är ingalunda vacker, men utgör dock en enhetlig komposition, som svårigen kan förbättras genom detaljförändringar”. Samtidigt utvidgades koret mot väster genom borttagande av två bänkrader. Åren 1979–1980 gjordes nästa interiöra upprustning och kyrkorummet fick då sin nuvarande färgsättning.

Exteriört har inte kyrkan genomgått några större förändringar. Putslagningar har skett kontinuerligt under hela 1900-talet. År 1986 gjordes en större yttre renovering och 1994 putslagades och avfärgades kyrkan utvändigt.

Exteriör

Svenstorps kyrka är orienterad i öst-västlig riktning med rektangulärt långhus med tresidigt östparti, sakristia i öster samt västtorn. Kyrkan är uppförd av gråsten. Långhuset och tornet saknar markerad sockel. Långhusets fasader är spritputsade med slätputsade fönsteromfattningar och dekorativt utformad taklist med rundbågefris och sågtandslist. Tornet är slätputsat med trappstegsgavlar som avslutas nedtill med en rundbågefris och hela kyrka är avfärgad i vitt. Både långhus och torn täcks av sadeltak med rött enkupigt lertegel, som sannolikt tillkom vid renovering av taket 1951.

De rundbågiga fönsteröppningarna är slätputsade med tre språng samt två lufter med enkla rundbågiga gjutjärnsfönster från ombyggnaden 1854 med diagonalspröjs och olikfärgat glas i de övre dekorativt utformade medaljongerna. Fönsteröppningarna är försedda med solbänkar av svartmålade räfflade gjutjärnshällar. Tornets ljudöppningar är försedda med luckor av svartmålade stående brädor, mot öster är ljudöppningen lägre placerad och delvis förbyggd av långhustaket. I väster finns ett runt gjutjärnfönster.

Huvudingången är via tornet i väster och tillkom i samband med ombyggnaden 1854. Portalen är rundbågig och är försedd med en brunmålad dubbeldörr av ek med fyllningar samt överljus i form av ett lunettfönster av gjutjärn. Över portalen finns en inmurad kalkstenstavla med följande text: ÅR 1854 BYGGDES KYRKAN. OSCAR ISTE VAR SVERIGES KONUNG, DR WILH FAXE STIFTETS BISKOP, MGR L G PALMQVIST FÖRSAML PASTOR. Trappan till huvudentrén är gjuten av betong 1990. Till tornets övre våningar kommer man via en utvändig port, med svart slät panel, på tornets norra sida. En ingång finns även till sakristian på korets östra sida. Den består av ett enkelt rundbågigt dörrblad från ombyggnaden 1854 med brunmålad profilerad ekpanel i fiskbensmönster med överliggande gjutjärnsfönster.

Interiör

Kyrkan utgörs av en salkyrka med fullbred tresidig östavs slutning. Kyrkans huvudentré är via tornet i väster och tornets bottenvåning utgör vapenhus. Kyrkorummet består av långhus med

ett tresidigt östparti med kor som avdelas mot öster av ett skrank med bakomliggande sakristia.

Vapenhuset är kvadratisk och golvet är belagt med sexkantiga keramiska plattor i dämpade färger. Väggarna och takets kryssvalv är slätputsade och avfärgade i vitt. Huvudentrés portar i väster är av ek med överliggande lunettfönster. I öster, finns en liknande pardörr med fyllningar, sannolikt tillkomna 1854 och målade i ekimitation. Norr om dörren finns uppgången till läktaren.

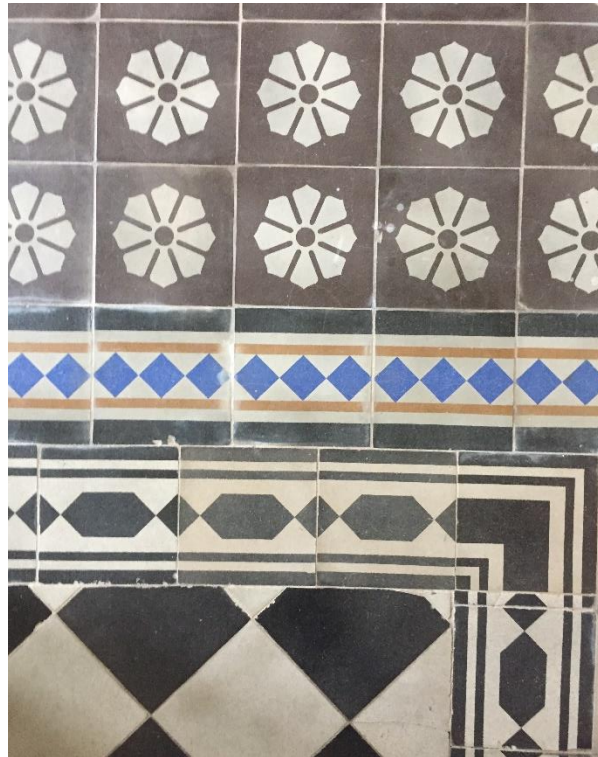
Långhusets golv är belagt med svarta och vita diagonallagda Viktoriaplattor och bänkkvarteren har ett obehandlat brädgolv. Väggarna är vitputsade och kyrkorummet täcks av tre kryssvalv. Fönsteröppningarna saknar innanfönster. Läktaren i väster, som tillkom 1860, bärs upp av ådringsmålade kolonner i ekimitation med ornerade kapital. Läktarbarriären är försedd med nygotiska speglar och även den är målade i ekimitation. Läktarbarriärens mittparti utgörs av orgelfasaden, vars färgsättning är från 1980.

Koret har samma utförande som långhuset. Golvet är också belagt med Viktoriaplattor, men med brun bottenfärg och vitt blommönster samt blå kantbård. Mot öster avslutas koret med ett skrank eller skiljevägg med bakomliggande sakristia. Skranket är sannolikt ny- eller omgjort vid ombyggnaden 1893 och är utförd i goticerande stil med två symmetriskt placerade dörrar till sakristian på ömse sidan av altaret.

Sakristians golv utgörs av ett gråmålat brädgolv, för övrigt har det samma utförande som långhuset och kor. Mot öster finns en stickbågig dubbeldörr med tre fyllningar, troligen från 1854 med färgsättning från 1980-talet.

Tornets övre våningar nås via en utvändig dörr på tornets norra sida. Trappan i den tjockare norra muren är murad med tegelsten. Tornets första våning domineras av vapenhusets valvhjassa. Gråstensmurarna har delvis brett utstrukna fogar och skolning. I väster finns ett

runt gjutjärnsfönster och i öster en dörr till långhusvinden. Till klockvåningen leder en stega. Från långhusvinden syns spåren efter det äldre långhusets takkonstruktion på tornets östra sida.

Inredning och inventarier

Altaret utgörs av ett enkelt träaltare, tillkommet 1854, ådringsmålat i grönt, men med en underliggande träimitationsmålning.

Altaruppsatsens omramning är samtida med altaret och målad i grön stenimitation. I nischen är en kopia av Thorvaldsens Kristusfigur placerad. Det ursprungliga enkla förgyllda träkorset är placerat på vapenhusets norra vägg.

Altarringen är tresidig, gråmålad med enkla balusterdockor och från byggnadstiden 1854 eller tillkommen i samband med förändringarna 1893.

Dopfunten är från 1854 och tillverkad av ek med ett äldre dopfat i mässing.

Predikstolen är placerad på norra väggen med uppgång från öster. Den är från 1854 med en femsidig korg, som vilar på en åttkantig pelare. Predikstol med tillhörande baldakin har goticerande fyllningar och är målad i ekimitation och pastellfärgade fyllningar, troligen från 1980-talet.

Den slutna *bänkinredningen* i två kvarter är från nybyggnationen 1854 och ansluter mot ytterväggarna i söder och norr och mot västra väggen. Luckorna har nygotiska speglar med pastellmarmorering från 1980-talet.

Den nuvarande *läktarorgeln* är tillverkad 1968 av John Grönvalls Orgelbyggeri, Lilla Edet. Den ursprungliga orgeln var byggd 1862 av bröderna Söderling. Orgelfasaden tillhör originalinredningen och är ritad av arkitekt Ludvig Hawerman 1860, medan färgsättning härrör från ommålningen 1980.

Nummertavlan är utformad i nygotik med tillhörande ekådrat stativ.

Kyrkklockan av malm hänger i tornets klockvåning. Den är omgjuten hos klockgjutare Wetterholtz i Malmö 1792.

Kyrkogård

Flygbild över Svenstorps kyrkoanläggning från nordost. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.

Huvudentrén till kyrkan och kyrkogården ligger i öster med en gjutjärnsgrind. Kyrkogårdens äldre delar ligger framför allt söder, väster och norr om kyrkan, den norra delen sluttar ner mot åkrar och den utdikade sjön. Merparten av gravvårdarna på den äldre delen är från slutet av 1800-talet. Titlar som lantbrukare, åbor och hemmansägare på gravvårdarna visar tydligt att Svenstorp varit en utpräglad jordbrukssocken. Kyrkogården omgärdas av en trädkrans av tysklönnar och är indelad med buxbomsomgärdade gravkvarter och grusade gångar. Resterna av en äldre stenmur finns bevarad i utkanten av den äldre delen av kyrkogården. Kyrkogården utvidgades åt öster på 1970-talet efter ett förslag från trädgårdsarkitekten och hortonomen Staffan Larsson.

Regionmuseet Kristianstad upprättade 2016 en vård- och underhållsplan för Svenstorps kyrkogård, vilken innehåller en noggrann beskrivning och historik om kyrkogården.

Byggnader på kyrkogården

Sydöst om kyrkan ligger en ekonomibyggnad uppförd av tegel och delvis putsad, uppförd i slutet av 1800-talet eller i början av 1900-talet. Dess ursprungliga användning är oklar, men 1965 uppges den ha funktion som bårhus och dessförinnan kan den använts som vagnsbod eller bårhus. Idag används den för personalutrymme och förråd.

Kulturhistorisk karaktärisering för Svenstorps kyrkoanläggning

Kyrkan och kyrkogården med sitt natursköna läge med vid utsikt över Näsbyholmssjön har stora upplevelsevärden. Kyrkplatsen har inte utvecklats till ett betydande sockencentrum, utan karaktäriseras av kyrkomiljön som en solitär omgiven av ett öppet kuperat odlingslandskap och endast en större, ej utskiftad gård, i söder. Kyrkogårdens utbredning i söder och norr med trädkrans, häck, grusade gångar och buxbomsomgärdade gravar med högresta gravvårdar har en tidstypiskt 1800-talsutformning och bidrar starkt till kyrkoanläggningens ålderdomliga karaktär.

Kyrkobyggnaden, som om- och nybyggdes 1854, framstår såväl exteriört som interiört som en synnerligen välbevarad representant för de kyrkor som uppfördes under perioden och präglas av byggnadstidens ideal med en modifierad nyklassicistisk utformning med dekorativa inslag i nygotik och medeltidens formspråk. De vitputade fasaderna med rundbågefris, tornets trappstegsgavlar, rundbågiga fönsteröppningarna med gjutjärnsfönster med färgat glas, räfflade gjutjärnssolbänkar och portar härrör från byggnadstiden och bidrar starkt till kyrkans karaktär. Kyrkan utgör, tillsammans med grannkyrkan Västra Vemmenhög, en av ett tiotal salkyrkor från 1850–1890 med fullbred tresidig östavslutning i Skåne.

Interiören är i stort sett oförändrad och präglad av byggnadstidens och Carl Georg Brunius ideal med kryssvalv, skrank med bakomliggande sakristia, fast inredning och inventarier med nygotiska drag, såsom predikstol, läktarbarriär, altaruppsats, dopfont, nummertavla samt de slutna bänkkvarteren som ansluter mot ytterväggarna och i väster. De mönstrade Viktoriaplattorna bidrar till kyrkorummets dekorativa utformning. Kyrkan är även intressant ur ett regionalhistoriskt perspektiv då den är uppförd efter ritningar av den lokalt knutna mur- och byggmästaren Magnus Cederholm, som var en av Brunius närmaste män och starkt influerad av hans byggnadsideal. Några mer genomgripande förändringar, med undantag av

ny golvbeläggning, förändringar av skrank och färgsättning, har inte vidtagits efter kyrkans uppförande 1854, varvid den framstår som en god representant för sin tids kyrkobyggnader. Det senmedeltida tornet, som uppfördes i samband med sockenbildningen, har spår av det äldre långhusets västgavel och enligt uppgift finns inmurade delar av runstenar och medeltida byggnadsdelar i såväl torn som långhus, som visar på en lång historisk kontinuitet.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Kyrkan som helhet utgör en ovanligt välbevarad representant för de kyrkor som ny- och ombyggdes vid 1800-talets mitt. De ursprungliga bevarade byggnadsdelarna, som gjutjärnsfönster, solbänkar och portar samt interiörens originalinredning med i öster avskild sakristia har stora arkitekturhistoriska värden. Viktoriaplattorna bidrar till kyrkans 1800-talskaraktär och har betydande estetiska värden. I kyrkorummet och på inredningen finns spår av äldre färglager under den nuvarande färgen.
- Svenstorps äldre byggnadshistoria är oklar och två runstenar och äldre medeltida byggnadsdelar kan indikera att det finns ytterligare äldre byggnadsmaterial. Tornet är ett välbevarat byggnadsverk från senmedeltiden.
- Den äldre kyrkogården som helhet bevarar i mycket hög utsträckning sin ålderdomliga karaktär. Det är viktigt att värna om grindar, gångstruktur, kvarter med buxbomsinramning och trädkrans och resterna av den äldre muren. I *Vård- och underhållsplan för Svenstorps kyrkogård* har Regionmuseet Kristianstad bland annat pekat ut gravplatser- och vårdar som är kulturhistoriskt värdefulla.
- Kyrkan och kyrkogården är belägna inom fornlämningsområdet *Svenstorps gamla bytomt*, vilket visar på en lång bebyggelsekontinuitet på platsen.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården är skyddade som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. Kulturmiljölagen

Kyrkan är belägen på fast fornlämnning *Svenstorps bytomt*, Svenstorp 22:1 och runstenarna i kyrkans grundläggning och i tornet ingår i Svenstorp 13:1 och är skyddade enligt 2 kap. Kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet.

Dahlberg, M (red.) *Skåne – landskapets kyrkor*. Sockenkyrkorna, kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet 2015.

Dahlgren, M., Franzén, K. (red) *Sockenkyrkorna*. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2008.

Grandien, Bo. *Drömmen om medeltiden. Carl Georg Brunius som byggmästare och idéförmedlare*. Nordiska museets handlingar 82. Lund 1974.

Kyrkobyggnader 1760–1860, del 1 Skåne och Blekinge. Raä 1989.

Lindblad, Jacob. *470 nya kyrkor. Bidrag till Sveriges arkitekturhistoria 1850–1890.*

Riksantikvarieämbetet 2009.

Underhållsplan för Svenstorps kyrka, Skivarps församling, Niras Sweden AB, Malmö. 2010-05-31

Vård- och underhållsplan för Svenstorps kyrkogård. Regionmuseet Kristianstad. Rapport 2016:31

Lantmäteriet – Historiska kartor

Riksantikvarieämbetet – Fornsök, Kulturmiljöbild

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2018-08-29

Fältinventering, foto och rapportsammanställning: Anna Lindqvist, byggnadsantikvarie

Kulturhistorisk karakteristik och rekommendationer: Anna Lindqvist, efter samråd med

Skivarps församling.

Färdigställd: Remissrapport 2018-10-03, rev 2019-01-09, reviderad och färdigställd 2020-03-03.

Sammanfattning till BeBR

Stomme: Murverk - natursten

Fasadmaterial: Puts – kalkputs, Puts – spritputs, slätputs

Fasadkulör: Vit

Takform: Sadeltak

Taktäckningsmaterial: Lertegel - enkupigt

Antal våningar: 1

Byggnadsdel: Torn - väster